Oltinchidan, “ishonch” konseptini qiyosiy-lingvokulturologik o‘rganish ingliz va o‘zbek tillari egalarining dunyoqarashi, baholash mezonlari va kommunikativ strategiyalarini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

(1). Аскольдов С.А. Концепт и слово // Русская словесность. Москва, 1997, с. 267–279.

(2). Кубрякова Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке. Москва, Языки славянской культуры, 2004, 560 с.

(3). Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Москва, “Академический проект”, 2004, 992 с.

(4). Воркачев С.Г. Концепт как “зонтиковый термин”. Язык, сознание, коммуникация. 2002, №24, с. 5–12.

(5). Маслова В.А. Лингвокультурология. Москва, “Академия”, 2001, 208 с.

(6). Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. Москва, “Языки русской культуры”, 1999, 896 с.

(7). Longman Dictionary of Contemporary English. Harlow: Pearson Education, 2009, 2082 p.

(8). Раҳматуллаев Ш. Ҳозирги ўзбек адабий тили. Тошкент, “Университет”, 2006, 476-бет.

(9). Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва, “Языки русской культуры”, 1996, 288 с.

(10). Leech G. Principles of Pragmatics. London, “Longman”, 1983, 250 p.

(11). Yule G. Pragmatics. Oxford: Oxford University Press, 1996, 138 p.

(12). Wierzbicka A. Understanding Cultures through Their Key Words. New York, Oxford University Press, 1997, 317 p.

(13). Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago: University of Chicago Press, 1980, 242 p.

(14). Нурмонов А. Танланган асарлар. 3-жилд. Лингвистик тадқиқот методологияси. Тошкент, “Akademnashr”, 2012, 312-бет.

(15). Oxford Advanced Learner’s Dictionary. Oxford, Oxford University Press, 2015, 1820 p.

(16). Сафаров Ш. Прагмалингвистика. Тошкент, Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2008, 300-бет.

(17). Mahmudov N. Tilning mukammal tadqiqi yo‘llarini izlab. Toshkent, “Fan”, 2012, 180-bet.

Mamatov Ravshanbek Rustamovich (Qo‘qon universiteti Andijon filiali “Xorijiy tillar” kafedrasi dotsenti v.b., filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD); ravshanbek-mamatov@mail.ru)

NEMIS YOZUVCHISI HERTA MYULLER ASARLARIDA METAFORIK TASVIRLAR TALQINI

Annotatsiya. *Herta Myuller o‘z asarlarida badiiy tasvirni xalqchil va ommabop bo‘lishi uchun metaforik tasvirlardan samarali va o‘rinli foydalangan. Herta Myuller romanlarida, asosan, ob-havo, tabiat manzalari, mevalar, hayvon va buyum nomlari bilan bog‘liq metaforalar qo‘llanilgan.*

Kalit so‘zlar: *metafora, Herztier, metaforik tasvir, leksik ma’no.*

Маматов Равшанбек Рустамович (Исполняющий обязанности доцента кафедры иностранных языков, д.ф.ф.н (PhD) Андижанского филиала Кокандского университета; ravshanbek-mamatov@mail.ru)

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ МЕТАФОРИЧЕСКИХ ОБРАЗОВ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ НЕМЕЦКОЙ ПИСАТЕЛЬНИЦЫ ГЕРТЫ МЮЛЛЕР

Аннотация. *Герта Мюллер эффективно и уместно использовала метафорические образы в своих работах, чтобы сделать художественный образ народным и популярным. В романах Герты Мюллер в основном использовались метафоры, связанные с погодой, природными пейзажами, фруктами, названиями животных и предметов.*

Ключевые слова: *метафора, Herztier, метафорический образ, лексическое значение.*

Mamatov Ravshanbek Rustamovich (Acting Associate Docent, (PhD) of the Department of Foreign Languages at Andijan Branch of Kokand University; ravshanbek-mamatov@mail.ru)

INTERPRETATION OF METAPHORICAL IMAGERY IN THE WORKS OF THE GERMAN WRITER HERTA MÜLLER

Annotation. *Herta Muller effectively and appropriately used metaphorical images in her works to make the artistic image popular and popular. Herta Muller’s novels mainly used metaphors related to the weather, natural landscapes, fruits, names of animals and objects.*

Key words: *metaphor, Herztier, metaphorical image, lexical meaning.*

Kirish. Herta Myuller romanlarida qo‘llanilgan metaforalarning tahliliga o‘tishdan oldin mazkur badiiy tasvir vositasi haqida to‘xtalib, bu boradagi tilshunos hamda adabiyotshunos olimlarning fikrlari va ta’riflarini keltirib o‘tmoqchimiz.

Metafora atamasi antik davr faylasufi Aristotel nomi bilan bog'liq. Aristotelning "Poetika" asarida, dastlab, metafora – biror narsaga boshqasiga tegishli bo'lgan nomni qo'llash" deb ta'riflaydi. [1;96-b.].

Metaforalarni kundalik hayotimizda hamda badiiy asarlarda ko'plab uchratamiz va nutqimizda doim qo'llaymiz. Odatda metaforalar tilimizni va matnlarni bezash yoki nimanidir tushuntirish uchun ishlatiladi yoki shunchaki gapirganimizda biz unga o'rganib qolganmiz va bu metaforalar orqali biz boshqalarga qanday munosabatda bo'lishimiz mumkinligini tushunamiz. Metaforalarning mohiyati bir narsani butunlay boshqacha ifodalar orqali tushunish va boshdan kechirishdir. Yorqin tasvirlar metafora yordamida yaratiladi va metafora aslida yozilgan narsalarni mazmunli va tushunarli qilishga yordam beradi [2;71-b.].

Adabiyotlar tahlili. Ingliz olimi Gerard Stin metaforalarni anglash uchun to'rt xil jihatga e'tibor qaratish lozimligini ta'kidlaydi. Bular – tilning tuzilishi, bilimlar haqida tassavurlarga ega bo'lish, jarayonning tuzilishi va nutq kontekstiga.

Adabiy nutqda subyektivlik, xayolparastlik, polivalensiya va orientatsiya o'qilgan narsalarni o'zlashtira olish uchun ishlatilishi mumkin. Bu jihatlar metaforalarni tushunish jarayoniga ham ta'sir qiladi. Metaforalarni qanday tushunishimiz bevosita adabiy matnlarni o'qish uslubimizga ham bog'liqdir [3;241-b.].

Amerikalik olima Gloria Harrisonning ta'rifga ko'ra, metafora – bu majoziy ma'noda ishlatiladigan so'z yoki ibora. Metafora yordami bilan ko'p insonlar u yoki bu hodisani nima deb atashni bilmaslik natijasida, his qilish, xohish yoki fikr, boshqalarga tushunarli bo'lgan narsalarni ifoda etishdir. Agar his qilsangiz, lekin tushuntira olmasangiz nima bo'ladi? Shunda odam metafora bilan murojaat qiladi [4;1–b.].

Rus olimi N.D.Arutyunovaning fikricha, metafora boshqa sinfga kiruvchi hodisani tavsiflash yoki nomlash uchun tushunchalar, hodisalar va hokazolarning ma'lum bir ma'nosini bildiruvchi so'zlarni ishlatishdan iborat bo'lgan nutq vositasidir [5;296-b.].

Yana bir rus tadqiqotchisi O.Anatolyevna ta'kidlashicha, metafora – bu bir tasvirning ikkinchi bir tasvirga o'tkazuvchi hodisa bo'lib, ular harakatning o'ziga xos xususiyatiga ko'ra, ramzlar va metaforalar orqali gavdalanadi. Metafora bilan ta'kidlangan voqelik belgilar orqali ko'chiriladi, barcha elementlarga yetkaziladi va bu belgilarga muvofiq har bir element o'z o'rnini topadii. Metafora lingvistik shaklda, harakatlar, narsalar yoki o'ziga xos shaxslar shaklida gavdalanishi mumkin [6;60-b.].

Tadqiqot metodologiyasi. Herta Myullerning "Herztier" romanida to'liq ko'chirilgan holda bir tomonlama ma'no kasb etuvchi metaforalarni ko'plab uchratishimiz mumkin. Masalan, roman davomida kapitan Pjeliga nisbatan ham bir necha bor ochko'z it metaforasi qo'llaniladi. Jumladan,"Er trug in den Augen die Dunkelheit der Stadt. Und die Gier eines mageren Hundes" (Uning nigohlarida shaharning zulmati bor edi. Shuningdek, itning ochko'zligini ko'rish ham mumkin) [7;20-b.].

Mazkur romanning nomi ham metaforik ma'no kasb etadi. "Herztier" so'zini o'zbek tiliga so'zma-so'z tarjima qilsak "Hayvonyurak" hamda rus tiliga "Сердце-зверь" (Hayvonyurak) deb tarjima qilingan va shu nomda nashr etilgan.

"Das Herztier" leksemasi ikki tomonlama metaforaga xos so'z bo'lib, to'liq metaforik ko'chishdir. Metaforada potensial leksik ma'no doirasida integral semantik (Lebewesen, Anim, im Organismus eines Lebewesens) va differensial (gierig, lebhaft, lebendig, instinktiv) xususiyatlar mavjud. Ushbu transferning natijasi yashashga instinktiv xohish haqidagi bilimlarning ifodasidir. Bu istak, assotsiativ o'xshashlik bilan, asosan, instinktlarga asoslangan hayvonning istaklari bilan ham bog'liq. "Instinktiv" arxisemasi o'z ma'nosida "gefühlsmäßig", "unwillkürlich" semelarini o'z ichiga olganligini hisobga olsak, insonning xohish-istaklari haqidagi tushunchalar ko'rsatilgan: ular instinktiv (instinktiv), ixtiyorsiz (unwillkürlich) bo'lib, bu odamning hayvoniy nafslarga o'xshatilganligini ko'rsatadi [8;50-b].

Tahlil va natijalar. Biz ham mazkur roman nomini o'zbekcha „Hayvonyurak" metaforasi orqali berishga harakat qildik, chunki romanda Ruminiyadagi insonlarning doimiy qo'rquv va zo'ravonlikka to'la hayoti, ularning hadik ostida yashashlari haqida hikoya qilinadi.

Ushbu parchada oddiy xalqning jamiyatdagi roli lavhalarini kuzatamiz:

"Wenn das Lied zu Ende ist, glaubt sie, das Kind liegt tief im Schlaf. Sie sagt: „Ruh dein Herztier aus, ..."(Qo'shiq tugagach, u bolasini uxlab qoldi deb o'ylaydi va shunday deydi:"Orom olsin Quyonyuragim,...) [9;40-b.].

Roman davomida nemis adibi "Herztier" so'zini ko'p marotaba qo'llaydi. Ushbu so'zni turli xil ma'noda tushunishimiz mumkin. Ijodkor zulmat tufayli o'sib kelayotgan yosh avlod qalbida ham qo'rqoqlik va hadikni o'sib borayotganini, bundan ota-onalar qattiq qayg'uga tushayotganini tasvirlashga harakat qiladi.

Muhokama. Unsere Herztiere *flohen wie Mäuse* – ushbu berilgan parchadagi metafora bilishimiz mumkinki, qo'rqoqlik belgisi nemis tilida *sichqon* so'zi orqali berilyapti.

Asl metaforalar das Tier, das Geweih, die Flügel metaforalari bo‘lib, so‘zlarning formatlarini turli semantik sohalardagi ikkita referent bilan bog‘laydi – hayvonlar dunyosi, bir tomondan, inson dunyosi. Hikoyani yuqorisida qayd etilgan nominal metaforalarning sintaktik va semantik valentligining namoyon bo‘lishi tufayli rivojlanadi. Ularning joylashishi sintaktik-semantik darajada sodir bo‘ladi, natijada sxema bo‘yicha ketma-ket aloqa bog‘lash orqali o‘zaro bog‘langan metaforik jumlalar hosil bo‘ladi.

“Hayvonyurak (Herztier)” romanida umumiy 22 ta metaforik jumlalar turlicha tuzilgan, ammo “hayvon tanasining qismlari” ikkita metaforik qatori bilan bog‘liq: das fremde Tier – der Hund – die Flügel va “hayvon tanasining qismlari bilan harakatlar”: schnell laufen, stehen bleiben, verlassen, wieder kommen, sitzen, zu Fuß kommen, gehen, fahren, schlagen, fliehen, wegfliegen, zurückkommen, sich setzen, wiederschlagen, zurücksetzen, zurückkehren, langsam gehen, leuchten, weg aus der Stadtsein, yagona semantik makonni tashkil qiladi. Butun matn lingvistik belgilarning chiziqli ketma-ketligi ko‘rinishidagi murakkab format bo‘lib, bu format bir denotativ vaziyatdan ikkinchisiga o‘tkaziladi. Hayvonlarning harakatlanish holati xayoliy denotativ vaziyat vazifasini bajaradi [10;51-b.].

Xulosa. Metaforaning asosiy mexanizmi bu dunyoning yaxlit qiyofasini qurishda ishtirok etish imkonini beruvchi ko‘chirishdir. Agar metafora bo‘lmasa, bizning dunyomiz bir-biridan ajratilgan eshiksiz xonalari bo‘lgan uyga o‘xshaydi. Ammo metaforik uzatish tufayli alohida elementlar ma’no oladi va bir butun bo‘ladi.

Davr dunyoning shakli va shakli haqidagi savolga javob berish uchun ichki ehtiyojga bo‘ysunib, metaforalarni yaratadi. Metaforalar matnning ikki sathi – obrazli va real tasvirlar o‘rtasidagi bog‘lovchi rishtalar bo‘lib, turli hodisalar o‘rtasida parallellik o‘tkazish imkonini beradi. Aynan metaforalar bir-biridan uzoq bo‘lgan tushunchalarni bog‘laydi, kutilmagan va esda qolarli ichki shaklga ega tasvirlarni yaratishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

(1). Аристотель. Поэтика. Пер. М.Л.Гаспарова. Собр. соч. в 4 томах, Т.4, “Мысль”, Москва, 1983 с. 96.

(2). Quronov D., Mamajonov Z., Sheraliyeva M. Adabiyotshunoslik lug‘ati. „Akademnashr“, Toshkent, 201. 71-bet.

(3). Gerard S. Understanding Metaphor in Literature. Harlow Essex: Longman Group Limited. 1994. – S. 241.

(4). Harrison G. https://uz.scienceforming.com/10785-what-is-a-metaphor. 2024.

(5). Arutyunova A. Metafora. Tilshunoslik. Katta ensiklopedik lug‘at. N.katta Rossiya, ensiklopediyasi. Moskva, 1998, 296-bet.

(6). Анатольевна О. Метафора как код культуры диссертации автореферата. Москва, 2002, с. 60.

(7). Müller H. Herztier. Fischer Verlag, der 8. Auflage. Frankfurt, 2021, c. 20.

(8). Хайрулина А. Концептуальная метафора как механизм осмысления диктаторского режима в немецком художественном дискурсе. Дис., Иркутск, 2013, с. 50.

(9). Müller H. Herztier. Fischer Verlag, der 8. Auflage. Frankfurt, 2021, p. 40.

(10). Хайрулина А. Концептуальная метафора как механизм осмысления диктаторского режима в немецком художественном дискурсе. Дис., Иркутск, 2013, с. 51.

Fayzullayev Azamat (Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti magistranti;
E-mail: azamat.fayzullayev.2000@gmail.com)

INGLIZ VA O‘ZBEK ADABIYOTIDA O‘SMIRLAR RUHIYATI TASVIRI VA MADANIY KONTEKST

Annotatsiya. *Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek bolalar nasrida tasvirlangan o‘smir qahramonlarda milliy qadriyatlar qanday aks ettirilishi va madaniy kontekstning shakllanishi tahlil etiladi. Ikkala tildagi badiiy asarlardan, jumladan Charlz Dikkensning “Buyuk umidlar”, shuningdek, Pirimqul Qodirovning “Yulduzli tunlar” asaridan misollarni o‘z ichiga olgan holda, maqola o‘smir qahramonning o‘z an’ana va milliy qadriyatlarini qanday yetkazishini o‘rganadi.*

Kalit so‘zlar: *madaniy o‘ziga xoslik, milliy qadriyatlar, bolalar nasri, ingliz adabiyoti, o‘zbek adabiyoti, qiyosiy adabiyot, o‘smirlar obrazi, madaniyatlararo tahlil.*

ПСИХОЛОГИЯ ПОДРОСТКОВ И КУЛЬТУРНЫЙ КОНТЕКСТ В АНГЛИЙСКОЙ И УЗБЕКСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Аннотация*. В данной статье анализируется, как национальные ценности отражаются в образах подростков-героев, изображенных в английской и узбекской детской прозе, а также как формируется культурный контекст. Используя примеры из произведений на обоих языках, «Боль-*